

во Москов. ун-та, 1980. – 288 с. 10. Указ Правительствующему сенату о понижении платежей заемщиков Крестьянского поземельного банка // Полное собрание законов Российской империи. Собр. 3-е Т. XXVI. – СПб., 1906. – С. 902–903. 11. Отчет Крестьянского поземельного банка за 1906 год. 24 отчетный год. Денежный отчет. – СПб., 1908. – 71 с.

Валентин Терешенко

**ВЛИЯНИЕ РЕВОЛЮЦИОННЫХ СОБЫТИЙ 1905–1907 ГОДОВ НА СИСТЕМУ
ГОСУДАРСТВЕННОГО ИПОТЕЧНОГО КРЕДИТА В УКРАИНЕ**

В статті досліджено зміни в роботі державних земельних банків під впливом революційних подій 1905–1907 рр.

Ключевые слова: Крестьянский поземельный банк, Государственный дворянский банк, аграрная политика, рынок земли, посреднические операции.

Valentyn Tereshchenko

**THE INFLUENCE OF REVOLUTIONARY EVENTS 1905–1907 ON THE STATE CREDIT SYSTEM
IN UKRAINE**

In this article the author deals with the problem of the influence of revolutionary events 1905–1907 on the state credit system in Ukraine

Key words: Peasant land bank, State noble land bank, agrarian policy, market of land, intermediary operations.

УДК 94(477.78) “1919”

Ярослав Марченко

ВОВЧУХІВСЬКА ОПЕРАЦІЯ УГА – ГЕНЕРАЛЬНА БИТВА ЗА ЛЬВІВ

У статті проаналізовано передумови організації та хід битви за Львів у лютому-березні 1919 р.

Ключові слова: Галицька армія, корпус, Вовчухівська операція, головний удар, операція.

Утворення боєздатних збройних сил Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) стало гострою необхідністю з перших днів її існування, коли довелося захищати свою незалежність у боротьбі з агресією Польщі, а згодом – Румунії. Розгортання сухопутних військ Української Галицької армії (УГА) розпочалося від перших днів українсько-польської війни. Причому поза Львовом групи регулярних і напівпартизанських загонів формувалися стихійно, за ініціативою енергійних українських старшин.

Мета дослідження – на основі архівних документів і спогадів з'ясувати передумови Вовчухівської операції Галицької армії, показати напрями ударів українських корпусів і польської армії.

Аналіз попередніх досліджень. Вказана актуальна військово-історична проблема лише частково відображена в працях українських військових істориків Л. Шанковського, І. Карпинця, М. Литвина, П. Ткачука та інших [1–3; 7–8; 15; 20], які у загальних рисах описали склад і матеріально-технічне забезпечення українських корпусів після реорганізації і в своїх працях не розглядають роботу командування УГА з підготовки і проведення наступальної операції Галицької Армії в лютому-березні 1919 року, стратегічний план, який передбачав три етапи наступу під час українсько-польської війни 1918–1919 років.

До наукової новизни пропонованої розвідки слід віднести аналіз організаційної структури і тактико-стратегічних дій сухопутних військ ЗУНР і Польщі в ході третього етапу українсько-польської війни, тобто у лютому – квітні 1919 р.

Після реорганізації і суттєвого посилення УГА та встановлення військово-політичного союзу з УНР, враховуючи необхідність підняти міжнародний авторитет, керівництво ЗУНР і командування УГА прагнули здійснити корінний перелом у ході українсько-польської війни й, передусім, звільнити столицю республіки – Львів. Цьому сприяла ситуація на фронті: на початку лютого 1919 р. Галицька армія майже зрівнялася декількісно з польською. Вона перехопила ініціативу у поляків, успішно відбила кілька спроб легіоністів перейти в наступ в районі міста Любін Великий та на північному крилі фронту.

Польське верховне командування не мало можливості посилити війська в Галичині, оскільки вибухнув новий збройний польсько-чеський конфлікт. Командир польської бойової групи підполковник Я. Сопотницький пізніше змушений був визнати: "Загальне положення в лютому було для українців дуже корисне, бо більшість польських військ була зв'язана у Львові й місцевостях, положених на обох сторонах залізничного шляху Львів-Городок". На інших ділянках, скаржився він, війська були розпорошені й обороняли залізниці Польща – Львів. Він визнавав, що слабою ланкою фронту є залізниця Перемишль-Львів і ще тоді висловлював побоювання, що українці можуть перерізати її й небезпечно заблокувати Львів. "Отже, безперечно для українців, – заключав він, – надійшла найдогідніша хвиля для сміливого, безоглядного й завзятого удару на Перемишль" після переривання залізничного шляху на ділянці між Перемишлем і Городком [4, с. 132–133].

За цих обставин 12 лютого 1919 р. у ставці Начальної команди Галицької армії в Ходорові президент Національної Ради Є. Петрушевич за пропозицією військових скликав нараду представників уряду і командування армії, у якій взяв участь отаман О. Шаповал – представник Головного Отамана УНР С.Петлюри. Генерал М.Омелянович у споминах писав, що доповів про стан армії, становище на фронтах і визначив план наступних бойових дій, в результаті яких буде визволено Львів, перелом у ході війни і ЗУНР "поставить Конференції в Парижі перед dokonаним фактом заволодіння всіма українськими землями" [12, с. 132].

Новий начальник штабу УГА, полковник В. Курманович виклав підготовлений полковниками Генерального штабу Є. Мишківським і М. Какуріним план стратегічної наступальної операції, яка відповідала вимогам стратегії війни. Проте, навколо нього розгорнулася жвава дискусія. План передбачав головний удар завдати силами 3-го корпусу: 1-ша бригада УСС, 7-ма Львівська і 8-ма Самбірська рішучим наступом на дільниці Судова Вишня-Городок вийти на залізницю Перемишль-Львів, перерізати львівському угрупованню поляків шлях сполучення з Перемишлем, тобто з Польщею, потім розгромити городоцьку групу польських військ, оволодіти містом і повністю блокувати Львів. Співвідношення сил на напрямку головного удару було таким: Городоцька група полковника А. Серди мала 142 старшин і 2236 стрільців, 40 кулеметів і 16 гармат. Група генерала Зелінського – Судова Вишня – близько 4000 вояків і 24 гармати. Українські бригади мали: 1-ша бригада УСС отамана А. Бізанца на городоцькому напрямку – 2100 вояків. На Судову Вишню – Вовчухи, де боронилася група генерала Зелінського (4000 вояків і 24 гармати), вели наступ 7-ма Львівська і 8-ма Самбірська бригади (2500 вояків). Всього ж 3-й корпус кинув у наступ на головному напрямку 9800 вояків. Отже, переваги в силах Галицька армія в цілому не мала, але командування врахувало досвід перших штурмів Львова, зуміло дотриматися основних вимог стратегії до наступальної операції.

Згідно з нею стратегічна наступальна операція, якою була Вовчухівська, крім головного удару на найбільш важливому напрямку, який повинен забезпечити виконання основного стратегічного завдання, мала складовою низку операцій, ударів за єдиним планом на інших напрямках з локальними завданнями: здійснити обхід і оточення ворожих угруповань з наступним їх розгромом, не допускати перекидання противником військ з інших ділянок на напрямок головного удару. Отже, опрацьований Начальною Командою Галицької армії (НКГА) план стратегічної наступальної операції, що увійшла в історію війни як Вовчухівська, передбачалося ударною групою полковника А. Кравса нанести потужний фронтальний удар на головному напрямку – дільниці залізничної лінії Судова Вишня-Городок. Водночас підтримати його операціями інших галицьких бригад – стрімким просуванням мобільних груп у фланг і тил противника перешкодити полякам перекидати війська з інших ділянок фронту в район головного удару військ 3-го Галицького корпусу [3, с. 731].

Перша частина плану операції викликала дискусії. Деякі представники уряду і особливо представник С. Петлюри О.Шаповал вважали політичні цілі головнішими в операції й наполягали на тому, що Львів треба брати і якнайскоріше лобовими атаками усіх трьох корпусів. Вони посилювалися на те, що 18 лютого відкривається конференція в Парижі, де визволення Львова може стати головним аргументом на користь ЗУНР. Наступ на ділянку залізниці Львів-Перемишль затягне хід операції. Генерал М. Омелянович-Павленко намагався переконати опонентів плану тим, що частини 1-го і 2-го корпусів активізують бойові дії на підльвівському фронті, не дозволити ворогу перекидати зі Львова частини на напрямок головного удару УГА. 10-та Янівська бригада з 1-го корпусу мала атакувати Судову Вишню з півночі. "Я зазначив, – писав генерал, – що чоловічими наступами ми ніколи не дійдемо до позитивних наслідків, а натомість удар на лінію Перемишль-Львів, саме коли ми міцно стоїмо в районі Рава Руська-Белз-Сокаль, повинен поставити головні польські в загрозу відрізання, і тим змусити поляків до боротьби аж до вичерпних сил. Ось тоді, на мою думку, можна було би вдарити безпосередньо на Львів...Удар 3-го корпусу на район Судова Вишня-Городок мусів притягнути для себе всі головні сили поляків, що були в трикутнику Городок-Львів-Любін Великий. Цей двобій, на мою думку, мав бути рішачим моментом, що міг би створити сприятливі обставини

для всіх дальніших чинів у напрямі приголомшення ворога, здеморалізувати населення міста, та навіть до появи нашого стрільця на вулицях Львова" [12, с. 132].

Група старшин-фронтовиків на чолі з командиром 8-ї Самбірської бригади, підполковником А. Кравсом, в цілому погоджуючись з планом штабу армії, висловили пропозицію перенести напрям головного удару на дільницю залізниці Судова Вишня-Перемишль, де було менше польських військ, а потім наступати на захід й оволодіти Перемишлем. Це примусило б поляків прориватися із Львова на захід і здати місто без бою. Головний удар у напрямку Судова Вишня-Городок, вважали вони, та подальший штурм Городка у ході наступу на Львів прийдеться по найсильнішому польському угрупованню, яке зможе швидко отримати підкріплення зі Львова. Прибічник плану А. Кравса, командир 4-ї Золочівської бригади отаман С. Шухевич пізніше писав, що українське командування на угоду уряду вибрало для перетину залізничного шляху стратегічно найважчий відрізок, який був близько до Львова. Слід було зняти з-під Львова частину бригад й перекинути їх на напрямок головного удару [21, с. 119–121].

Військова нарада 12 лютого 1919 р. в Ходорові схвалила план штабу НКГА майже без змін і рекомендувала вжити негайних заходів для поповнення ударного угруповання 3-го корпусу, виділити з резервів до 10 тисяч вояків та зобов'язала командування 1-го і 2-го корпусів активізувати бойові дії на оперативних флангах 250-кілометрового українсько-польського фронту. На жаль, внаслідок нехтування окремими командирами і штабами УГА правилами збереження військових таємниць, рішення про початок 17 лютого 1919 р. стратегічної наступальної операції та основні позиції її плану і навіть день її початку швидко рознесли частини Галицької армії і дійшли до противника, зокрема, до командувача польськими військами Галицького фронту генерала Розвадовського, який терміново впродовж п'яти днів посилив резервами загрозливу дільницю в районі Судова Вишня-Городок. Як передбачалося планом, 17 лютого 1919 р. війська Галицької армії перейшли у наступ на головному напрямку і розгорнули активні бойові дії по всьому українсько-польському фронту. Бої відразу набули напруженого характеру, особливо на напрямку головного удару під Судовою Вишнею і Городком [14].

Найбільшого успіху в перший день операції домоглася група отамана К. Гофмана з ударного угруповання у складі трьох куренів і сотні – близько 1100 багнетів. Особливо відзначився того дня її курінь отамана О. Станіміра, який спільно з іншими частинами зайняв Вовчухи і Бар, першим вийшов на залізницю. Він згадував, ще затемно вивів сотні під Вовчухи і за підтримки вогню галицької артилерії атакував село. Для поляків наступ українців виявився неочікуваним і курінь Станіміра швидко зайняв село, захопив у полон 20 поляків з командиром – поручником Мондом. А головне, взяв під обстріл залізницю й припинив усякий рух на лінії Львів-Перемишль. Поруч з сотнями О. Станіміра успішно наступав 1-й курінь 1-го полку 1-ї бригади УСС, так званий "Курінь смерті" під командуванням поручника О. Івановича. Як згадував один із його старшин В. Кривоус, січовики у ході наступу в завзятих боях відкинули поляків в районі Вовчухи, Волиняни та успішно відбили кілька їх контратак. Коли вийшли до залізниці на ділянці Городок-Судова Вишня, підтягнули гарматну батарею і взяли її під обстріл. Спроби поляків відсунути галицькі курені від залізниці були відбиті. Коли 24 лютого було оголошено тимчасове перемир'я з поляками, воно вплинуло "на всіх стрільців, підстаршин і старшин дуже пригноблюючи" [15, с. 48].

Успіху досягли також решта частин групи К. Гофмана, які наступали на Судову Вишню. Саме вони підступили до околиць Судової Вишні, зайняли Довгомостиську, Дмитровичі, Стоянці, вийшли на залізницю і взяли її під обстріл. Водночас інша операція – наступ 7-ї Львівської бригади отамана А. Бізанца на Городок розвивалася мляво: поляки мали тут переважаючі сили – двотисячну групу полковника А. Серди та інші частини, які добре закріпилися на облаштованих позиціях, посилені підтягнутими резервами зі Львова. Щоправда, у перший день українці зайняли Боднарівку, Любінь Малий, але у ході польського контрудару змушені були їх залишити. Генерал М. Омелянович-Павленко змушений був перекинути на цей напрямок наступу з Красіва свій резерв – 1-шу бригаду УСС отамана О. Букшованого. Січовики рішучою атакою зайняли Долиняни, досягли околиць Городка, а в районі Браткович підійшли впритул до залізниці. Артилерія бригади зруйнувала ділянку залізниці та обстріляла ворожі панцерні поїзди.

Водночас, згідно з розробленим планом стратегічної наступальної операції, із завданням відволікти поляків від напрямку головного удару 3-го корпусу УГА та розгромити польські частини і вийти у фланг і тили головного польського угруповання в районі Львова, розпочали бойові операції інші корпуси. 2-й корпус М. Тарнавського атакував околиці Львова. Корпусна артилерія із зайнятих Винників, Дублян, Лисинич вела безперервний обстріл польських позицій. Водночас, бригади 1-го корпусу розгорнули операції на північному фланзі фронту. 17 лютого 1919 р. 6-та Равська і 9-та Угнівсько-Белзька бригади рішучим наступом проломили польський фронт, відбили у противника

низку населених пунктів під Белзом й увірвалися у Раву-Руську. Зайнятий район вони утримували до 23 лютого.

Успішно розгорнула наступальну операцію 10-та Янівська бригада підполковника А. Долуда. Згідно з планом вона 17 лютого прорвала польський фронт на своїй ділянці й просувалася до залізниці Львів – Перемишль в район Судової Вишні назустріч групі Гофмана із 3-го корпусу [6; 8, с. 330–333].

18 лютого 1919 р. напружені бої точилися на всьому українсько-польському фронті з перемінним успіхом для Галицької армії. Її бригади вели вуличні бої за Раву-Руську, особливо важкі в районі залізниці Городок-Судова Вишня, де населені пункти Вовчухи, Довгомостиська, Бар, Дмитровичі та інші декілька разів переходили з рук в руки, але втримували захоплений досить значний відрізок залізниці від Браткович до Родатич. У ході операції у напрямку Городка 7-й бригаді підполковника А. Бізанца вдалося прорватися до околиць Городка. Водночас 2-га Коломийська, 3-тя Бережанська і 4-та Золочівська бригади 2-го корпусу М.Тарнавського розпочали локальні наступальні операції під Львовом.

У цілому ситуація складалася на користь Галицької армії: був перерізаний шлях сполучення Львова з Перемишлем, обірваний телефонний зв'язок. Розвідники 4-ї Золочівської бригади, яким вдалося проникнути у місто, доповідали, що частини Львівського гарнізону і польське населення Львова охопила паніка. Багато поляків шукали можливості покинути місто й вибратися до Польщі. Переповнені поїзди з цивільним населенням намагалися прорватися до Перемишля, але зупинилися у Мшані поблизу Львова: далі на захід шлях був перекритий [4, с. 143–145; 8, с. 332–335].

Становище на Галицькому фронті серйозно стурбувало Варшаву. Новий командувач фронту "Схід" генерал В. Івашкевич, який літаком дістався до Львова із завданням виправити ситуацію, отримав підкріплення – оперативну групу у складі 474 офіцерів та 4515 підофіцерів і солдатів. Крім того, в район боїв – у Судову Вишню прибула з резерву група полковника Г. Мінкевича – близько 5,4 тис. солдатів і офіцерів, а до Рави-Руської не менш потужна група полковника Бербецького. 19 лютого вони включилися в операцію сильними контратаками. Група Г. Мінкевича відтіснила українців від Судової Вишні, зайняла Довгомостиську. Частини полковника Серди з Городка атакували курені 7-ї Львівської бригади й до кінця дня захопили Вовчухи, Бар, Мельники та відтіснили українців від залізниці. Але рішучими атаками 3-го корпусу до 21 лютого ці населені пункти були відбиті у поляків. Контрнаступи частин групи Г. Мінкевича були відбиті, але напружені бої не припинялися. Поляки наполегливо намагалися відкинути частини 3-го корпусу від залізниці, відновити лінію фронту, яка була до початку операції, і сполучення з Перемишлем. У повідомленні пресового бюро НКГА від 21 лютого 1919 р. зазначалося: "Бої, які розпочалися ще 17 лютого на різних бойових лініях, продовжуються та набирають сили щодо їх завзятості. На захід від Львова впродовж лінії Городок – Перемишль йдуть далі завязаті бої... Від трьох днів всякий рух залізничний, а навіть телефонічний між Львовом і Перемишлем зовсім перерваний. Паніка та переполох, який оволодів мешканцями Львова ще 17 лютого, щодня змагається. З львівського головного двірця виїхало вчора чотири поїзди безпосередньо один за другим в напрямку Городка, їх затримано в Мшані" [4, с. 143–145; 8, с. 332–335].

На 24 лютого 1919 р. на ділянці головного напрямку наступальної стратегічної операції – групи К.Гофмана лінія фронту утворилася таким чином: курінь з 8-ї Самбірської бригади сотника О.Станимира утримував Поріче-Грунтове-Нойгоф-Угерці Незабитовські-Стоділки; курінь з 1-ї бригади УСС поручника О.Івановича, посилений двома коломийським сотнями, закріпився в зайнятих селах на лінії Долиняни-Вовчухи; курінь поручника І. Гладилевича утримував Милятин-Бар-Довгомостиську. Відбивати атаки поляків їм допомагали артилеристи двох полків Дніпровської гарматної бригади. Беручи до уваги становище на інших ділянках фронту і в самому Львові, І.Карпинець зробив висновок: "Положення поляків ставало щораз то більше катастрофічне" [4, с. 146].

Слід відзначити, що польські війська Галицького фронту – групи "Схід" залишалися досить численними і боєздатними, розгромити їх повністю у ході Вовчухівської операції було дуже складним завданням для УГА, яка відчувала недостатню кількість зброї. Військово-політичне керівництво Польщі від перших днів утворення незалежної держави у листопаді 1918 р. здійснювало широкомасштабні заходи для формування сильного Війська Польського. Завдяки тому, що поблажлива до поляків австрійська влада ще у ході Першої світової війни дозволила їм сформувати 8 легіонів (тоді як українцям 1 – Легіон УСС), Ю.Пілсудському вдалося на їх базі швидкими темпами сформувати чисельне військо. Завдяки морально-політичній і військовій підтримці Франції і США, польська армія мала сучасне і в достатній кількості озброєння. Отже, збройні сили Польщі в дні Вовчухівської операції УГА були на рівні сучасних європейських армій, мали усі види зброї, чітку структуру. Чотири дивізії мали кожна по штату 226 офіцерів і 7525

підстаршин і солдатів [8, с. 201–205; 18]. Отже, Галицька армія вела боротьбу з сильним ворогом і її протистояння впродовж дев'ять місяців було героїчним подвигом.

Про напруженість боїв з сильним противником, масштаби і динаміку Вовчухівської операції красномовно свідчить уривок зі щоденника начальної команди Галицької армії за період 17–24 лютого 1919 р.: "17 лютого. Початок офензиви УГА по всьому 250-кілометровому фронту від Довгобичева на Холмщині по Хирів. Головний удар підкріпленої 8-ї Самбірської бригади на залізничний коридор між Городком і Судовою Вишнею... 18 лютого. Під Белзом здобуто Костянтин. Відбито Вовчухи. Український наступ із заходу і півдня на Раву Руську. 19 лютого. Здобуто Довгомостиську. Українська атака на Белз відбита. 20 лютого. Відбита польська атака на Долиняни й Добрян. 21 лютого. 1 курінь 1-ї бригади УСС остаточно зайняв Долиняни. УГА вдержала всі позиції, здобуті 20 лютого. Всі атаки поляків відбиті. 22 лютого. Українські війська втримали всі позиції під коридором. 23 лютого. Частини 1-го корпусу відступили з-під Белза й Рави-Руської. 24 лютого. Зайнято Заріччя й Мальчиці. Польські атаки відбито" [21, с. 48].

Скориставшись успіхом першої фази Вовчухівської наступальної операції, уряд ЗУНР активізував свою діяльність на дипломатичному фронті. Через делегацію УНР, яка виїхала у Париж, президент Є. Петрушевич покладав надії на Антанту і США й у своїх зверненнях і нотах пропонував вплинути на Польщу з метою припинити війну. Але симпатії країн Заходу, особливо Франції, були на боці Польщі – вона була зацікавлена здобути в особі Варшави сильного союзника в протистоянні з Німеччиною та надійний бар'єр проти проникнення більшовизму в Європу. Крім того, президент Франції Ж. Клемансо постійно нагадував колегам, що західні українці в Першій світовій війні воювали в австрійській армії на боці залятого ворога Франції Німеччини. Активну діяльність у цьому напрямку розгорнули в країнах Європи польські дипломатичні представництва [17, арк. 150–151].

Наприкінці січня 1919 р. до Львова прибула делегація у складі представників Франції, США, Великобританії й Італії під керівництвом французького генерала Ю. Бартелемі. Глава делегації вивчав становище на фронті, зустрічався з польськими воєначальниками й доповідав у Париж, що польські війська справили на нього гарне враження. Водночас, 2 лютого він провів перші переговори у Львові з українською делегацією на чолі з полковником М. Омеляновичем-Павленком, який заявив, що його держава готова до заключення миру з Польщею на демаркаційній лінії по р. Сян. Польська сторона категорично заявила, що погодиться лише на лінію Збруча. Тоді у місії зародився інший план, що мав влаштувати Польщу. 12 лютого генерал Ю. Бартелемі зустрівся з Ю. Пілсудським у Варшаві й виклав йому свій варіант закінчення українсько-польської війни з встановленням кордону по лінії Буг-Дністер, який залишав Польщі Львів і Дрогобицький нафтовий басейн, що цілком задовольняло польську сторону. Вона увійшла в історію як "лінія Бартелемі" і вважалася дуже вигідним для Польщі виходом із ситуації, що склалася на фронті у ході Вовчухівської операції, в період вирішальних переговорів місії з керівництвом ЗУНР і командуванням УГА в Ходорові [9, с. 181].

Поки становище на фронті не викликало особливого занепокоєння, антантівська місія контактувала з польським командуванням, вивчала становище на Галицькому фронті й не виявляла активності. "Та ось терези хитнулися у бік галичан, – відзначають М. Литвин і К. Науменко у книзі "Історія ЗУНР". – У результаті перших двох днів Вовчухівської операції Львів опинився в стані блокади. Над головним угрупованням польських військ нависла загроза розгрому. На успішні бойові дії галичан Париж зреагував миттєво. Вже на другий день операції, 18 лютого 1919 р. полковник В. Курманович отримав від Вищої Ради телеграму з вимогою припинити вогонь у районі залізниці з тим, щоб пропустити до Львова місію Ю. Бартелемі" [14].

20 лютого 1919 р. генерал М. Омелянович-Павленко отримав телеграму від місії Ю. Бартелемі зі Львова з вимогою негайно припинити бойові дії на фронті й забезпечити проїзд його делегації до ставки УГА в Ходорові для переговорів. 22 лютого досить численна делегація Антанти поїздом прибула в Ходорів, де була зустрінута главою уряду С. Голубовичем і генералом М. Омеляновичем-Павленком. Загалом генерал Ю. Бартелемі виявив недружелюбне ставлення до української сторони. Він вручив українцям проект перемир'я, що передбачав припинення війни і встановлення демаркаційної лінії. Під час переговорів у Ходорові за участю президента ЗУНР Є. Петрушевича, членів уряду і прибулого з Києва за запрошенням Ю. Бартелемі Головного Отамана УНР С. Петлюри та у Львові – військових делегацій, пропонувалося українським військам впродовж двох тижнів відступити від зайнятих позицій та залишити Польщі велику територію зі Львовом і Бориславським нафтовим басейном, майже половину Східної Галичини [10, с. 181].

Проект генерала Ю. Бартелемі передбачав, насамперед, припинення бойових дій на фронті з 25 лютого 1919 р.; відступ українських військ на вказану місією демаркаційну лінію, обмін військовополоненими, створення двосторонніх українсько-польських комісій в пунктах на лінії

перемир'я – Самбір, Кристинопіль, Красне, Бібрка, Миколаїв, Кам'янка-Струмилова [16, арк. 50–51]. Пропозиції місії з Парижу несподівано підтримав С.Петлюра на умовах, які узгодив на переговорах з Ю. Бартелемі, що Антанта визнає ЗУНР і УНР і надасть допомогу українцям у боротьбі з більшовиками. Вже тоді, згадував учасник переговорів М. Лозинський, С. Петлюра був готовий коштам території ЗУНР, як і місія Заходу, примирити українців з поляками, щоб скерувати обидві армії на боротьбу з червоною Москвою [15, с. 150 – 175]. Саме у лютому Червона армія розгорнула наступ у напрямку Фастів-Біла Церква-Коростень, зайняла ці міста і продовжувала тіснити Армію УНР на Житомир, Бердичів, Вінницю.

Українська делегація на переговорах рішучо відстоювала свою позицію – погоджуючись на заключення миру з поляками, відкидала всі претензії на територію ЗУНР з боку місії Антанти, яка відверто стояла на боці поляків. Єдине, на що українці погодилися від початку переговорів – на припинення бойових дій 25 лютого. У деяких місцях, зокрема в Городку, за діяльністю двосторонніх комісій і виконанням умов тимчасового перемир'я слідували представники місії Антанти. Щоправда, це не завадило полякам 26 лютого атакувати позиції галичан й дещо відсунути українців від залізниці.

Переконавшись, що делегація Паризької мирної конференції і керівництво Польщі діють заодно, щоб за рахунок території ЗУНР вирішити проблему припинення бойових дій, згадував М. Омелянович-Павленко: "28 лютого пізно вечером, наша делегація остаточно відкинула пропозиції комісії. У переїзді через Ходорів, делегація поручила Начальній Команді проголосити дальшу боротьбу. Штаб це виконав негайно, даючи 1 березня такий наказ УГА: "Начальна Команда в порозумінні з Радою Державних Секретарів примушена була розпочати переговори з Поляками для вироблення справедливою демаркаційної лінії і перенесення через те галицького українсько-польського питання на мировий конгрес. На третій день переговорів запропоновано нам остаточно демаркаційну лінію, яка являється образою наших найсвятіших почувань, бо на основі цієї лінії Камінка Струмилова, Львів, Дрогобич та від тих місцевостей на захід великі простори української території мали би оставати на далі в руках Польщі... З відчуттям тяжкої образи ... [12, с. 151–153].

Чимало дослідників історії українсько-польської війни вважають провал Ходорівських переговорів як ключовий момент у ході війни, який визначив радикальний поворот у політиці країн Антанти, особливо Франції і Великобританії, на користь Польщі. Невдовзі після цих подій Париж прийняв рішення скерувати на Галицький фронт могутню армію генерала Ю. Галлера, бойові дії якої змінили хід війни й визначили остаточну перемогу Польщі над ЗУНР.

Щоправда, дехто з громадсько-політичних діячів і військовиків (В. Кучабський) ЗУНР вважали можливим прийняти умови Парижу, щоб включити Галичину і Наддніпрянську Україну, наряду з Польщею в число союзників Антанти у протистоянні з червоною Москвою й таким чином врятувати незалежність ЗУНР, нехай на меншій території. Водночас, дипломат М. Лозинський їм аргументовано заперечував. Він був впевнений, що прийняття пропозицій Ю. Бартелемі не врятувало б Галицьку державу від польської агресії [7, с. 255–267; 10, с. 84].

Варто відзначити, що розвиток Вовчухівської операції УГА та втручання місії Антанти з метою допомоги Польщі в момент її воєнних невдач, постійно були у полі зору більшовицького керівництва в Москві. Уряд радянської України вжив заходи для прямих переговорів з керівництвом ЗУНР і навіть запропонував допомогу у боротьбі з поляками, намагався відколоти ЗУНР від УНР, з якою точилася війна [13; 11, с. 178–181].

Тиждень перемир'я польська і українська армії використали для активної підготовки до нових битв. Відтак, зокрема Варшава негайно перекинула до Перемишля, Судової Вишні і Городка потужні сили, які 6 березня зайняли залізницю, по якій між Перемишлем і Городком курсували нові бронепоезди [18, арк. 102].

Командування УГА усвідомлювало, що отриману польськими військами перерву в бойових діях його командування використає для посилення Галицького фронту і докладе всіх зусиль, щоб, передусім, відкинути українців від залізниці Перемишль – Львів й стабілізувати становище на фронті [8, с. 332–338].

6 березня 1919 р. полковник Г. Коссак зібрав у Гошанах нараду командирів частин, які мали брати участь у наступі. Командування операцією на головному напрямку удару він поклав на підполковника А. Кравса. План передбачав створити три бойових групи: "Городок" (командир – О. Станимир) у складі двох куренів, "Вовчухи" – 3 курені січовиків на чолі з О. Букшованим, "Судова Вишня" – 5 куренів (А. Ліськевич). Початок операції призначено на ранок 8 березня. Щоб противник не дізнався про напрямок головного удару частин УГА, генерал М. Омелянович-Павленко наказав уранці 5 березня відновити активні дії по усьому 300-кілометровому фронту. В результаті потужного обстрілу Львова далекобійною артилерією у місті підірвано великі склади боєприпасів в районі Головного вокзалу. Львів охопила паніка населення і його військового гарнізону. Дехто зі старшин корпусу, зокрема командир 4-ї Золочівської бригади отаман С. Шухевич пропонували

М.Тарнавському негайно атакувати Львів своїми силами. Але досвідчений воєначальник не ризикував взяти на себе таку відповідальність. Пізніше польські військові історики писали, що у той день 6 березня галичани могли зайняти Львів [1, с. 501; 20, с. 132–134].

Сталося так, що напередодні початку другої фази Вовчухівської операції – наступу 8 березня ударного угруповання 3-го корпусу під командуванням А. Кравса, польські війська випередили українців – 7 березня перейшли у наступ. Щоправда, вже 8 березня група "Судова Вишня" широким фронтом зайняла залізничний шлях, один знищила, а другий захопили польські бронепоезди і впритул наблизилася до Судової Вишні. Ситуація на фронті викликала панічні настрої серед польського генералітету.

9–11 березня 1919 р. головні зусилля 3-го Галицького корпусу були зосереджені на штурмі Городка, де українці зайняли частину передмістя і район залізничної станції, але на більше не вистачило сил. Польське командування уживало термінові заходи, щоб не допустити трагічного розвитку подій. 9 березня Ю. Пілсудський призначив нового командувача Галицьким фронтом генерала В.Івашкевича, який отримав завдання могутнім контрударом відкинути частини 3-го корпусу від залізниці на ділянці Судова Вишня – Городок і розблокувати Львів. Новий командувач отримав свіжі сили: 10 березня з Перемишля до Судової Вишні прибула бойова група генерала Ф.Александровича – близько 3 тис. вояків, а 12 березня сюди надійшла Великопольська група й посилила угруповання в Судовій Вишні до 4-х тисяч солдатів і офіцерів, яке отримала завдання завдати контрудар у напрямку Городка. Довідавшись про утворення в Судовій Вишні потужної групи польських військ і усвідомлюючи небезпеку його частинам на лівому фланзі, підполковник А. Кравс негайно звернувся до командира корпусу полковника Г. Коссака з пропозицією припинити безперспективний штурм Городка й посилити його ділянку. За підтримки генерала М.Омеляновича-Павленка, командир корпусу, навпаки, перекидав частини з-під Судової Вишні на штурм Городка. За таких обставин, А. Кравс зняв з себе обов'язки командувача ударної групи й командира 8-ї Самбірської бригади. Його замінив щойно прибулий з армії УНР генерал В. Генбачов.

13 березня 1919 р. польське угруповання з Судової Вишні перейшло у рішучий наступ. В результаті боїв група УГА "Судова Вишня" була розгромлена й утворився небезпечний пролом в обороні галичан. 19 березня, в день народження Ю. Пілсудського, Городоцька група полковника В.Сікорського перейшла в наступ й відтіснила українців на рубіж Поріччя-Ґрунтове-Угерці-Добряни-Никловичі. Поляки відбили залізничний шлях Львів-Перемишль й зайняли територію на південь від неї, звідки могли готувати нові удари по військах 3-го корпусу. Відтак, бойові дії на фронті припинилися. Вовчухівська наступальна операція УГА закінчилася [17, арк. 150–151; 18, арк. 102; 19, арк. 39–55].

Аналізуючи причини невдачі Галицької армії у Вовчухівській операції, їх слід поділити на внутрішні і зовнішні. Дехто вважав головною причиною стратегічний план НКГА, якого командування вперто дотримувалося, відкидаючи слушні пропозиції фронтових командирів, зокрема полковника А.Кравса – після виходу передових частин ударного угруповання на залізницю, оволодіти Судовою Вишнею й розгорнути наступ усіх українських військ на захід – на Перемишль. 8–9 березня 1919 р. галичани були цілком здатні розгромити деморалізовану польську групу Беккера в Судовій Вишні і розвивати наступ до Сяну та захопити Перемишль. Однак, НКГА головну увагу зосередила на іншому напрямку – Городок-Львів. Безперспективний штурм Городка у лютому – березні відволікав значні сили армії, які слід було кинути на Перемишль. Не було слушно використано потужних сил 2-го корпусу, бригади якого відсиджувалися в окопах, і 1-го корпусу, за виключенням 10-ї Янівської бригади [5, с. 24–26].

Вовчухівська операція ще раз підтвердила, що Галицька армія ще не була готова вести широкомасштабну маневрену війну, а галицькі бригади 1-го і 2-го корпусів марно стояли під Львовом. Їм слід було сміливо діяти на оперативних флангах українсько-польського фронту, загрожувати флангам і тилам наступаючих польських угруповань, визволяти територію ЗУНР й на ній організовувати мобілізацію для поповнення армії. Щоправда, деякі військові історики не враховували, що для маневреної війни треба мати численне, добре озброєне і вишколене у відповідності до стратегії військо, чого Галицькій армії бракувало. Водночас НКГА не використала момент панічного відступу поляків на першому етапі Вовчухівської операції, коли слід було кинути на Перемишль також групи "Крукеничі", "Глибока", "Хирів" і вони були здатні у тій ситуації вийти на Сян і взяти участь у штурмі Перемишля. До зовнішніх причин поразки УГА у Вовчухівській операції більшість військових істориків і мемуаристів, як одну з головних відносять втручання країн Антанти в українсько-польську війну з їх пропольською політикою. Про це свідчить навіть момент втручання в лютому 1919 р., коли у ході Вовчухівської наступальної операції українці домоглися значного успіху і могли переломити хід українсько-польської війни на свою користь, визволити Львів і очистити територію ЗУНР від польських окупантів. Комісія Ю.Бартелемі своїми пропозиціями на переговорах в Ходорові засвідчила, що

відстоює інтереси Польщі. З інших зовнішніх причин, які завадили УГА виконати завдання операції, слід відзначити важке становище УНР на українсько-більшовицькому фронті у лютому-березні 1919 р., що не дозволило Галицькій армії отримати необхідну допомогу.

Список використаних джерел

1. Гнатевич Б. Думін О. Історія українського війська / Гнатевич Б. Думін О. та ін. – Львів, 1936. – 513 с.
2. Дольницький М. Роля Антанти в українсько-польській війні 1918–1919 рр. / М. Дольницький // Українська Галицька Армія: Матеріали до історії. – Вінніпег, 1958. – Т.1. – С. 435–437.
3. Думін О. Армія ЗОУНР (УГА) / О. Думін // Українська загальна енциклопедія. Т. 3. – Львів, Станіславів, Коломия. 1934. – С.731.
4. Карпинець І. Галичина: військова історія 1914–1921 / І. Карпинець. – Львів, 2005. – 513 с.
5. Ключенко О. Генеральна булава УГА / О. Ключенко // Літопис Червоної Калини. – 1934. – Ч.7–8. – С. 24–26.
6. Кривоус В. Пролом польського фронту під Вовчухами / В. Кривоус // Українська Галицька Армія. Т.3. – Вінніпег, 1966. – С. 104–105.
7. Кучабський В. Корпус Січових Стрільців. Воєнно-історичний нарис / В. Кучабський. – Чикаго, 1969. – 413 с.
8. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / М. Литвин. – Львів, 1998. – 488 с.
9. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів, 1995. – 368 с.
10. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920 / М. Лозинський. – Нью-Йорк, 1970. – 228 с.
11. Назарук О. Рік на Великій Україні / О. Назарук. – Відень, 1920. – 342 с.
12. Омелянович-Павленко М. Спогади українського командарма / М. Омелянович-Павленко. – Київ, 2002. – 460 с.
13. Правда. – 5 лютого, 21 березня, 26 березня 1919.
14. Републіка. – 22 лютого 1919.
15. Станимир О. Моя участь у Визвольних змаганнях / Станимир О. – Торонто, 1966. – 192 с.
16. Центр зберігання історико-документальних колекцій (далі – ЦЗІДК), ф. 308, оп. 9, спр. 517, арк. 50–51.
17. ЦЗІДК, ф. 308, оп. 9, спр. 82, арк. 150–151.
18. ЦЗІДК, ф. 471, оп. 1, спр. 82, арк. 102.
19. ЦЗІДК, ф. 471, оп. 1, спр. 83, арк. 39–55.
20. Шанковський Л. Українська Галицька Армія: Воєнно-історична студія / Л. Шанковський. – Львів, 1999. – 396 с.
21. Шухевич С. Спомини з Української Галицької Армії (1918–1920) / С. Шухевич // Українська Галицька Армія: Матеріали до історії. – Вінніпег, 1958. – Т. 1. – С. 119–121.

Ярослав Марченко

ВОВЧУХИВСКАЯ ОПЕРАЦИЯ УГА – ГЕНЕРАЛЬНАЯ БИТВА ЗА ЛЬВОВ

В статье проанализированы предпосылки организации и ход битвы за Львов в феврале-марте 1919 г.

Ключевые слова: Галицкая армия, корпус, Вовчухивская операция, главный удар, операция.

Jaroslav Marchenko

VOVCHUKHY OPERATION OF OF UKRAINIAN HALICIAN ARMY – MAJOR BATTLE FOR LVIV

Conditions of organization and course of battle for Lviv in February-March of 1919 are analyzed in the article.

Key words: Halician Army, corps, Vovchukhy operation, main attack, operation.

УДК 930(477) “1921–1925”:657.422.1

Костянтин Нікітенко

ВАРТІСТЬ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУ В УСРР ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ (НА ПРИКЛАДІ ВІДБУДОВЧОГО ПЕРІОДУ)

У статті проаналізовано зміни вартості банківського кредиту, їх вплив на кон'юнктуру кредитно-фінансового ринку та економічні процеси в УСРР в умовах відбудовчого періоду.

Ключові слова: кредит, банки, відбудовчий період, регулювання економіки, УСРР.

Актуальність дослідження полягає у тому, що питання фінансування є основною гарантією будь-якої економічної діяльності. Відсутність коштів фактично унеможлиблює функціонування підприємства незалежно від форми власності або виду його діяльності. Відповідно, рівень позичкового процента виступає одним з найважливіших регуляторів економічних процесів у країні в цілому, безпосередньо впливає на роботу всього народно-господарського комплексу. Саме величина позичкового процента є тією межею, нижче якої не може опускатися гранична ефективність капіталовкладень. Зниження цієї межі є досить дієвим стимулом для поживавлення інвестиційної діяльності.